

גמ"ח "יד שמושון" - אגף "עזר נישואין"

בירור הלכה

מאת הגאון ר' מאיר רוזנר שליט"א

בגמ"ח "יד שמשון" קיים אגף "עזר נישואין" שמלווה 40,000 ₪ במאה תשלומים לחברי אגף זה. מלבד ההון העצמי של הגמ"ח, כספי הגמ"ח הם ברובם פקדונות של אנשים פרטיים המעוניינים לעזור לנצרכים ולקיים מצוות הלואה באמצעות הגמ"ח, והגמ"ח מלווה את הכסף בשליחותם. כדי להגדיל את ההון העצמי של הגמ"ח למימון הוצאות תפעול הגמ"ח, הוצאות ניהול המשרד (מערכות מיחשוב וריהוט וכו') ומערך הבירורים הנדרש לוודא את ישרותם ויכולת הפרעון וכו' של הלווים והערבים, ולהגדיל את האפשרות להלוות לנצרכים נוספים, הגמ"ח דורש מכל המבקש הלוואה במסלול זה, טרם הדיון בבקשת ההלוואה, תשלום - תרומה בסך 2400 ₪.

עם בקשת ההלוואה ועריכת הבירור אודות כשירותו לפרעון של המבקש, התרומה נחלטת לגמ"ח ולא תוחזר למבקש ההלוואה גם אם יתברר שאינו עומד בתנאים הנדרשים לאישור ההלוואה, ולא יקבל הלוואה. מי שהתברר בבירור הנ"ל שעומד בתנאים הנדרשים לאישור ההלוואה, ומאושר כראוי לקבלת הלוואה, עדיין אין הגמ"ח מחויב להלוות לו ורשאי להמנע מלהלוות לו מכל סיבה שנראית להנהלה, וגם במקרה זה התרומה לא תוחזר למבקש, שהרי ניתנה כתרומה למטרת הנ"ל, רק שבהעדר סיבה מיוחדת, אם יתאפשר לגמ"ח, הוא עשוי להלוות לו במסלול הנ"ל. כפי הנאמר בתקנון הגמ"ח, וכפי שגם נעשה בפועל, הגמ"ח רשאי להלוות גם מבלי ליטול תשלום - תרומה מהלווה כפי שיקול דעתה של הנהלת הגמ"ח.

מותנה ומפורש בשטר התקנון שכל הלוואה היא ע"פ היתר עיסקא שבידי הנהלת הגמ"ח.

יש לעיין אם בהלוואות הגמ"ח בתנאים אלו יש חשש איסור רבית, או שהן מותרות אף לכתחילה.

זה התרומה לא תוחזר למבקש, שהרי ניתנה כתרומה למטרות הנ"ל ומשולם להדיא עבור מטרות הנ"ל ולא עבור ההלוואה, ומאידך, ישנם לוויים שע"פ שיקול דעת הנהלת הגמ"ח, מלוויים להם אף ללא תרומה הנ"ל, א"כ רבית קצוצה ודאי שאין כאן והנידון הוא אם הוי רבית מוקדמת שאסורה מדרבנן¹.

ג) אמנם יש מגדולי הדיינים שלדעתם גם גמ"ח שכתוב בתקנון שלו שלמרות תשלום תרומה הנדרשת כתנאי להלוואה, הגמ"ח לא מחויב להלוות לתורם, אין תנאי זה פוטר את הגמ"ח מלהלוות, שכל התורם לגמ"ח דעתו ע"מ שילוו לו, ומתייחס לתנאי כפיטומי מילי למנוע איסור רבית ולא כתנאי עיסקי אמיתי, וא"כ שוב י"ל דהוי כרבית קצוצה. מטעם זה הוסיפו בתקנון של "גמ"ח יד שמשון" ש"תנאי זה הינו עיסקי ולא רק להימנע מאיסור רבית", ובפרט שכאמור מפורש בתקנון שהתשלום הוא עבור פעילות המשרד וכו' כדלעיל, בודאי שיש להתחסל לתנאי כעיסקי ולא כפיטומי מילי.

דמי תיווך

ד) כפי שהותנה הן עם המפקידים (בשטר ההפקדה) והן עם הלוויים (בתקנון אגף "עזר נישואין"), הלוואות של "עזר נישואין" יהיו מכספי פקדונות בלבד, ולא מההון העצמי של הגמ"ח [וההון העצמי של הגמ"ח יישמש להוצאות הגמ"ח ולהלוואות במסלול הרגיל

¹ יש לדון בזה לדעת הרמב"ם, שהטור בסי' ק"ס (ט"ו) כתב שהרמב"ם בפ"ה ממלוה הי"א אוסר רבית מאוחרת אפילו בסתם, והסתפק הב"י שם ד"ה ויש לדקדק וכו' אם לדעתו במפרש הוי ר"ק, א"כ בניד"ד שלכאורה מפרשים שמשלם כדי לאפשר את קבלת ההלוואה, לכאורה יש לחוש דהוי ר"ק. ונראה שאין לחוש לזה, דמפורש בב"י שספקו הוא רק לרמב"ם, וכ"ה בהג"ה הגרעק"א לש"ך שם סק"ח, וכיון שבב"י שם ד"ה ויראה שאינו אסור וכו' מבואר שהרמב"ם הוא יחיד בזה נגד רש"י, הרא"ש, המרדכי, הסמ"ק והטור, וברמ"א שם מפורש שבסתם מותר וכ"מ הסכמת כל האחרונים שם שלא העירו על הרמ"א וע"ש בבהגר"א, בודאי שאין לחוש לספק בדעת הרמב"ם, בפרט שבמ"מ שם ובפ"ח ממלוה הי"ט מבואר שגם לרמב"ם רבית מאוחרת מותרת בסתם. אמנם בש"ך שם נראה שספקו של הב"י הוא גם לדידן, וכבר העיר עליו בהג"ה הגרעק"א שם, והש"ך כנראה אויל בזה עפ"ש כ"ש שם ססק"י דלא פליגי הפוסקים, מ"מ מבואר בש"ך הנ"ל שהכריע את ספקו

בירור הלכה

איסור נתינת "תרומה" עבור הלוואה

א) העובדה שהתשלום הנ"ל בסך 2400 ₪ (להלן "התרומה") ניתנת כתרומה או כמתנה לגמ"ח, אינו מתיר את לקיחתו, כממש"כ בשו"ע יו"ד סי' ק"ס ס"ה שאפילו אם אמר (הלוה) בשעת לקיחת הרבית אני נותנו לך (למלוה) במתנה אסור לקבלו ממנו וכו' עכ"ל. ומקור דבריו ברא"ש בב"מ פ"ה ס"ב שכתב שאם בשעת לקיחת הרבית אמר (הלוה) אני נותן לך במתנה אסור לקבלו, שסתם רבית שנותנין הסוחרים ועובדי אדמה שצריכים תדיר ללות נותנין אותו במתנה גמורה בלב שלם כדי שימצאו תמיד ללות, ואעפ"כ אסרתו תורה. ועוד הביא הרא"ש שם בשם הגאונים שלדעתם גם לאחר ששילם את הרבית לא מהני מחילה שלא יצטרך להחזיר, שכל רבית שבעולם מחילה אבל התורה לא מחלה ואסרה מחילה זו, לפיכך אין המחילה מועלת ברבית כלום, ואפילו ברבית של דבריהם, עכ"ל. אמנם כלפי חיוב החזרת רבית נחלקו עליהם הרמב"ם והרא"ש שם וס"ל דמחילה ומתנה פוטר מהחזרת רבית, אבל לגבי לקיחת רבית לכו"ע אסור אף שנותנו במתנה כדלעיל. ובהגהות אשרי שם הוסיף ולמי שאינו ת"ח, אפילו אם התנה מתחלה כדי לתת לו בתורת מתנה אסור.

ב) אמנם, כיון שהתשלום לא מחייב הלוואה, דכאמור בשאלה, עם בקשת ההלוואה ועריכת הבירור אודות כשירותו של המבקש הלוואה והערבים, לעמוד בתנאי הפרעון, התרומה נחלטת לגמ"ח ולא תוחזר למבקש ההלוואה גם אם יתברר שאינו עומד בתנאים הנדרשים לאישור ההלוואה, ולא יקבל הלוואה. ואפילו אם התברר בבירור הנ"ל שעומד בתנאים הנדרשים לאישור ההלוואה, ומאושר כראוי לקבלת הלוואה, עדיין אין הגמ"ח מחויב להלוות לו ורשאי להמנע מלהלוות לו מכל סיבה שנראית להנהלה, וגם במקרה

של הלוואות קטנות יותר לתקופה קצרה יותר שעבור זה אין תשלום תרומה², וכיון שהגמ"ח ומנהליו אינם מקבלים אחריות אונסים על הפקדונות, [ואפילו כש"ש אינם] אלא הם מתנים שהם כשומר חנם שהתנה שפטור משבועה, הרי שהכסף המופקד בגמ"ח הוא ברשות המפקדים והגמ"ח רק שליח שלהם להלוות את כספם, נמצא שבאופן זה, אין בתשלום התרומה חשש רבית, שהגמ"ח לכל היותר דורש תשלום עבור תיווך הלוואה בין המפקדים ללווים שזה מותר כמבואר בשו"ע סי' ק"ס סע' ט"ז, על פי מ"ש בב"מ ס"ט ב'.

ה) אכתי יש לפקפק, דאע"פ שכאמור ההלוואות הם באופן ישיר מהמפקיד ללווים והגמ"ח הוא רק שליח ומתווך, אכתי לכאורה הגמ"ח נחשב ערב קבלן או אפילו ערב שלוף-דוץ על ההלוואות, שהרי הגמ"ח מתחייב למפקדים להחזיר את הפקדון בתוך זמן קצר לדרישתם [למשל תוך חודש], הרי שלמרות שהכסף שהופקד הלווה ללווים והוא ברשותם עד סוף זמן ההלוואה [למשל ג' שנים], כשהמפקיד דורש את כספו, הגמ"ח מחויב להחזיר לו את הכסף שהפקיד תוך חודש ואינו יכול לטעון שהכסף הלווה בשליחות המפקיד לעוד ג' שנים [למשל], ע"כ שהגמ"ח ערב לפרוע את ההלוואה מיד [תוך חודש] עם בקשת המפקיד. ואע"פ שהלווה עצמו לא נתחייב לפרוע תוך חודש, הגמ"ח - הערב התחייב יותר מהלווה, וכערב שלוף דוץ דמי.

וכיון שכן, אם נפרש את דרישת הגמ"ח מהלווים לתשלום של 2400 ₪ כתשלום עבור תיווך ההלוואה, התשלום עבור כל מה שנדרש עבור תיווך ההלוואה, ובכלל זה הערבות של הגמ"ח, וא"כ הדבר תלוי במה שנחלקו האחרונים אם מותר לע"ק ליטול

של הב"י לקולא ע"פ הלבוש. וכיון שלב"י מספקא ליה וללבוש ולש"ך פשיטא ליה, [גם לבני ספרד] אין מקום לחוש בזה להחמיר כלל. בפרט בניד"ד שבתקנון הגמ"ח מפורש שהתשלום הוא עבור בירור ישרותם ויכולת הפרעון של הלווה והעורבים, נראה שכה"ג לא חשיב מפרש ואינו ענין לספקו של הב"י.

² המשמעות של קביעה זו שההלוואות במסלול עזר נישואין הוא מכספי הפקדונות, וההלוואות הרגילות

שכר עבור ערבותו, שדעת הט"ז בסי' ק"ע סק"ג דשרי, וכ"נ דעת נקוה"כ שם, ודעת החו"ד שם סק"א דאסור. וביותר נראה שבכה"ג גם לט"ז אסור, דעיקר מה שהתיר הט"ז משום שערב קבלן נעשה לוה ומלוה רק כשפורע את החוב, ומה שנטל שכר בודאי לא היה עבור הלוואה זו, שאם היה הערב יודע שלבסוף יצטרך לפרוע את החוב, לא היה מסכים לכך אפילו בשכר, ע"כ שהשכר הוא רק עבור זה שמבטח את הפרעון שע"ז המלוה מסכים להלוות, וכיון שאינו עבור ההלוואה, שרי, אבל בניד"ד, הרי ברור מראש שחלק מאלו שכספם מופקד בגמ"ח בזמן ההלוואה, יתבעו את פקדונם לפני גמר פרעון ההלוואה, הרי שהגמ"ח ערב להלוואות להדיא אדעתא דהכי שישלם את הערבות ויחזור ויגבנו מהלווה ע"י שיגבה ממנו את חובו, וכיון שכן שפיר י"ל שהתשלום עבור הערבות הוא עבור ההלוואה שתיווצר ע"י הערבות שזה אסור גם לדעת הט"ז.

ו) אמנם נראה, כיון שברור שדעתם של הנהלת הגמ"ח, ובעקבות כך גם דעת המפקדים, שכאשר הגמ"ח מחזיר פקדון למפקיד, כסף זה משולם ונגרע מכלל כספי הפקדונות המופקדים בגמ"ח, ולא מהונו העצמי, נמצא שמי ששילם את אותה ערבות הם כלל המפקדים, והם אלו שנעשו מלווים לכל לוה על אותו סכום שהיה לאותו מפקיד [שמשך את כספו] בכל הלוואה לפי חשבון [בנוסף למה שבלא"ה היו שותפים באותה הלוואה לפי חלקם בכספי הפקדונות, ומעתה גדל חלקם בכל הלוואה], וכיון שמי שנעשה

הם מההון העצמי, הוא שהכספים מופקדים על דעת שאם אחד הלווים לא יפרע ל"עזר נישואין" הרי שרק המפקדים יפסידו באופן יחסי ולא הגמ"ח עצמו, ומאידך אם אחד הלווים מהמסלול הרגיל לא יפרע את חובו הרי שרק הגמ"ח יפסיד מההון העצמי ואילו יתר המפקדים לא יפסידו מכך, שבוה מתחלק ומתברר שהכספים המולוים בעזר נישואין הם כספי המפקדים והגמ"ח רק מתווך בינם לבין הלווים, ושפיר מותר לגמ"ח לקחת תשלום עבור תיווך הלוואה כמבואר בשו"ע שם סט"ז.

אמנם כוונתם של חברי הנהלת הגמ"ח שאם ח"ו יהיה לוה ממסלול "עזר נישואין" שלא יפרע את הלוואתו, הרי שלמרות האמור לעיל ידאגו לכך שקרן הגמ"ח תספוג את הנוק שחל על המפקדים כך שהמפקדים לא ייזקו, מ"מ אין התחייבות לכך והדבר נתון לשיקול דעתם לפי ראיות עניינהם לצרכי פרסום ומיתוג הגמ"ח.

מלוה ע"י החזרת הפקדון הם יתר בעלי הפקדונות ולא הגמ"ח, הרי שגם אם תשלום התרומה הוא גם עבור ההלוואה זו, עדיין הוא תשלום לגמ"ח עבור תיווך הלוואה נוספת מיתר בעלי הפקדונות.

ז) ביותר נראה שאין כאן ערבות כלל, שהרי צ"ב, כיון שהפקדונות הם אדעתא דהכי שהגמ"ח חייב להחזירם תוך חודש לבקשת המפקיד, איך הגמ"ח יכול להלוות בשליחות המפקיד ליותר מחודש [לארבעים חדשים], הרי מעולם לא הסכים להלוות את כספו ליותר מחודש ואין הגמ"ח שלווחו על זה. ונראה שכיון שפירשו להדיא שההלוואות [לעזר נישואין] הם מכספי הפקדונות ואת הפקדונות ניתן להלוות רק לחודש, הרי כשהגמ"ח מלוה לארבעים חדשים פירושו שידאג לרצף הלוואות מהמפקידים למשך 40 חודשים, וכל חודש הוא הלוואה נוספת [והערבים מתחייבים מראש לערבות על כל ההלוואות]. לפ"ז מה שהגמ"ח מחזיר כספי פקדון אינו תשלום ערבות על הלוואות המפקיד, אלא פרעון חובם של הלווים למפקיד, ע"י שהגמ"ח השיג ללווים הלוואה נוספת מיתר המפקידים ופרע באמצעותה את חובם של הלווים לאותו מפקיד, וכיון שכן הגמ"ח לא נעשה בכך מלווה ואין כאן אלא הלוואות של מפקידים ללווים שהגמ"ח מתווך שוב ושוב, וא"כ התשלום לגמ"ח אינו אלא על תיווך הלוואות שכאמור זה מותר.

ח) לכאורה יש לחלק בין מה שהותר בשו"ע שם לשלם עבור תיווך הלוואה לבין נידון דידן, שבגמ' ובשו"ע שם איירי שאמנם המתווך דורש כסף עבור תיווכו, אבל כשבועל הכסף מלווה את הכסף הרי שמלווה מצד עצמו בלי קשר למתווך, ובהכי שרי שאין קשר בין התשלום למתווך לבין המלווה ואינו אלא שכר אמירה, אבל בניד"ד שהמלווה הפקיד את כספו בידי הגמ"ח ומעתה הנהלת הגמ"ח היה המבצעת את ההלוואה בשליחותו, י"ל שמסירת הכסף ע"י המלווה לידי הגמ"ח חשיב שהמלווה התנה בכך להלוות את כספו על פי תנאי הגמ"ח, וכיון שמתנאי הגמ"ח שהמבקש הלוואה יתרום לגמ"ח סכום 2400 ₪, הרי זה כאילו המלווה התנה את הסכמתו להלוות רק בתנאי שישלמו דמי תיווך

לגמ"ח, וא"כ, אם תשלום דמי הבירור חשיב כתשלום לגמ"ח עבור ההלוואה, הרי זה אסור כמבואר בשו"ע סי' ק"ס סי"ד שאסור להלוות ע"מ שהלווה יתן זוז לאדם אחר או להקדש דהוי כרביית למלווה מדין ערב.

אך נראה פשוט שזה אינו, שכל מה שיש מקום לומר שהפקדת הכסף בגמ"ח חשיב כאילו המפקיד מתנה שילוו כפי תנאי הגמ"ח, הני מילי ביחס לתנאים שהם לטובת המפקיד, כגון מספר הערבים משך זמן ההלוואה ותנאי הפרעון וכדומה, אבל תנאי שאינו כלל לטובתו ולתועלתו אין שום הגיון שירצה להתנות שילוו על מנת תנאי זה, וא"כ תנאי זה ודאי לא מונח בעובדה שהפקיד כסף בגמ"ח, אלא אדרבה, הגמ"ח מנצל את העובדה שהמלווה הפקיד את כספו בגמ"ח ובידי הגמ"ח להחליט למי המלווה ילווה את כספו, ושפיר נוטל דמי תיווך שאינו אלא שכר אמירה. ואע"פ שבפועל הגמ"ח הוא זה שמלווה את הכסף, מ"מ לא נעשה בזה למלווה, ואינו אלא שליח של המלווה, והמלווה הוא המפקיד בעל הכסף, ואין כאן שכר הלוואה אלא שכר תיווך ואמירה דשרי.

ט) תדע שהרא"ש ב"מ פ"ה סי' מ"ז כתב דבהא דמבואר בגמ' שגם אם מתווך ההלוואה הוא בנו של המלווה, שרי, כי הא דברא דר"פ, י"מ דוקא בנו גדול שאינו סמוך על שלחנו אבל בנו קטן המוטל עליו לפרנסו, לא, וסיים הרא"ש ששכן נראה דאל"כ כל אדם יערים וילווה מעותיו כדי ליתן לבני ביתו רבית, עכ"ל. דברי הרא"ש צ"ב, באיזה אופן יכול אדם להערים להלוות מעותיו כדי ליתן לבני ביתו רבית, שאם כוונתו שכל אדם ילווה מעותיו בתנאי שיתן הלווה כסף לבנו, זה הרי אסור מדינא, ולא רק כשמתנה ליתן לבנו, אלא אפילו מתנה ליתן לאחר ואפילו לגוי אסור כמבואר בשו"ע סי' ק"ס סי"ד, ע"כ שכוונתו שיערים ולא יסכים להלוות לשום אדם, ורק אם בנו יבקשנו יסכים להלוות, ובנו יטול על זה שכר אמירה, ובזה כיון שהמלווה אינו מתנה את הלוואה בתשלום לבנו רק שיוצר מצב שע"כ יצטרכו לשלם לבנו, הוי כהערמת רבית.

רבית דרבנן לצורך עניים

יא) אם יוצר מצב שכספי הפקדונות אינם מספיקים להלוואות במסלול עזר נישואין ויהיה צורך להשתמש לכך בהון העצמי של הגמ"ח [לפי החשבון לא נראה שיכול להווצר כזה מצב, מ"מ הזהירות מחייבת לדון גם באפשרות רחוקה זו], נראה שגם בכה"ג יש מקום להתיר את תשלום התרומה. שכאמור בשאלה תשלום התרומה לא מחייב מתן הלוואה, ומאידך, ישנם לוויים שע"פ שיקול דעת הנהלת הגמ"ח, מלוויים להם אף ללא תרומה הנ"ל, א"כ רבית קצוצה ודאי שאין כאן [וכמשנ"ת לעיל אות ב'] והנידון הוא אם לאסור משום רבית מוקדמת שאסורה מדרבנן.

שלגמ"ח יהיה הון עצמי גדול כדי שיוכל לספוג את ההפסדים הללו, שלא יפלו על המפקידים. וכיון שכן שפיר י"ל שכל המפקיד כסף בגמ"ח זה אדעתא דהכי שהגמ"ח ידרוש את התשלום התרומה כדי שיהיה לו כסף להשיב למפקיד במקרה הצורך, וא"כ הרי דרישת התרומה זה גם תנאי של המפקידים שמלוויים אדעתא דהכי שישלמו לגמ"ח שכר אמירה, והוי רבית מדין ערב, או עכ"פ הערמת רבית כשכר אמירה לבנו הסמוך על שלחנו שאסרו הרא"ש וסיעתו.

ונראה שאין לחוש לזה, שהרי גם בבב"ב דר"פ, אע"פ שאינו סמוך על שלחן אביו בודאי שיש לאב נוחותא שבנו יתפרנס ויקבל כסף על תיווך ההלוואות, והיות שאב ובנו רגילים להטיב זל"ז בממונם, במתנות או בעזרה וכדומה, במקרים רבים ריבוי כספו של בנו יביא בעקיפין לרווח ממוני לאב, ואע"פ כן רק בבנו הקטן שמוטל על אביו לפרנסו כתב הרא"ש דהוי הערמת רבית כשא"א ללוות מהאב רק ע"י תשלום שכר אמירה לבן, ע"כ דלא חיישינן לכך אלא כשיש לאב רווח ישיר וודאי ממה שמשלמים לבנו שכר אמירה, והיינו בבנו הקטן שמוטל על אביו לפרנסו וע"י תשלום שכר אמירה לבן נפרע חובו של האב שיש לבן כדי פרנסתו, ולא באופנים הנ"ל שהרווח בעקיפין או שאינו ודאי. א"כ כ"ש בניד"ד שבתשלום לגמ"ח אין רווח ישיר למפקיד ועוד דיאכא לכה"פ תלתא מי יימר להנאת המפקיד מתשלום דמי התיווך לגמ"ח, מי יימר שאחד מהלוויים לא יפרע את חובו לא הוא ולא הערבים [שזה מציאות שמעולם לא קרתה], ואת"ל שיקרה כן ח"ו אכתי מי יימר שהגמ"ח ירצה בפועל לספוג את הפסדו של המפקיד, ואת"ל שכן, מי יימר שזה יהיה תלוי בהגדלת ההון העצמי ע"י תשלום דמי התיווך ע"י הלוויים שלוון אחרי ההפקדה [שזה דבר רחוק מאוד, שגם בלא"ה ההון העצמי של הגמ"ח גדול דיו ע"י תרומות ותשלומים קודמים], כל כי האי בודאי שאין לחוש בתשלום דמי התיווך לא להערמת רבית ולא שדעתו של המפקיד להתנות את הלוואת כספו בתשלום זה.

⁴ המשמעות של קביעה זו היא שאם אחד הלוויים מהמסלול הרגיל לא יפרע את חובו הרי שחברי ההנהלה יפסידו מכך יחד עם ההון העצמי של הגמ"ח, באופן יחסי [ויתר המפקידים לא יפסידו מכך], ומאידך אם אחד

מבואר ברא"ש שכל מה שכה"ג אסור זה רק כשהמתווך הוא בנו שמוטל עליו לפרנסו או אחד מבני ביתו, שבזה המלווה מרוויח מזה שיתנו לו רבית, ובאופן זה כשהמלווה יצר מצב שא"א ללוות ממנו אא"כ ישלמו לבנו, חשיב כהערמת רבית, אבל באופן שאינו מוטל עליו לפרנסו כבנו הגדול שאינו סמוך על שלחנו, גם אם יהיה באופן הנ"ל שאינו מלווה לשום אדם, ורק כשבנו יבקשנו יסכים להלוות, ובנו מבקש על זה שכר, כיון שאין למלווה הנאה מהתשלום אכתי הוי שכר אמירה בעלמא של הבן, שעושה כן לטובת עצמו, ושרי, ולא אמרינן דחשיב שהמלווה מתנה שההלוואה תהא רק ע"פ תנאי בנו, שבזה הוי רבית³.

מבואר מזה לגבי ניד"ד, אע"פ שהמלווה הפקיד את כספו בגמ"ח ובדרך כלל כדי לקבל הלוואה צריך לשלם לגמ"ח שכר אמירה, כיון שאין למלווה תועלת מדמי התיווך והדרישה לתשלום הוא מיוזמת הגמ"ח, חשיב כשכר אמירה של הגמ"ח ולא כהתנייה של המלווה שההלוואה תהיה על תנאי זה, ושרי.

י) אמנם אם לחברי הנהלת הגמ"ח [שבסמכותם לאשר הלוואות] יש כסף אישי המופקד בגמ"ח, נמצא שכספם מעורב בכל הלוואה בעזר נישואין, וא"כ כשדורש תשלום עבור הבירור, [את"ל דחשיב כתשלום עבור ההלוואה] הוי כאומר אלוך ובתמורה תתן רבית לגמ"ח, שזה אסור דהוי רבית מדין ערב כמבואר בשו"ע שם סי"ד. לכן יש להפריד את כספי חברי הנהלת הגמ"ח מיתר הפקדונות, ולקבוע שכספם ישמש להלוואות במסלול הרגיל⁴ [של הלוואות קטנות יותר לתקופה קצרה יותר] שעבור זה אין תשלום תרומה, כמו שאר ההון העצמי של הגמ"ח.

³ אכתי יש לפקפק, היות שכאמור בהערה 2, למרות שהגמ"ח מתנה שאינו מקבל אחריות על כספי הפקדונות, אפילו לא אחריות גניבה ואבידה, אע"פ כן לצורך פרסום ומיתוג הגמ"ח כדי שירצו להפקיד בו, אם וכאשר אחד הלוויים לא יפרע את חובו ח"ו, הנהלת הגמ"ח תדאג לכך במידת האפשר שהגמ"ח יספוג את ההפסד אף שאינו מחויב בכך, וכיון שכדי לספוג הפסדים אלו הגמ"ח זקוק להון עצמי, הרי שהמפקידים מעוניינים

היתר עסקא

(יב) כתוספת להתירים הנזכרים, לכל הלואה צרפו הנהלת הגמ"ח גם היתר עסקא⁶, רק שיש לפקפק בהת"ע כיון שהלווה משלם את התוספת לפני ההלוואה לכאורה אינו יכול להתפרש כתשלום הרווחים של העסקא שהרי אין רווחים לפני העסקא. לשם כך הוסיפו בהת"ע שעל הצד שהתשלום או יוקר התשלום הוא עבור ההלוואה, הרי שהוא ניתן כתשלום מראש עבור רווחי העסקא, ואם לא יהיו רווחים הוא יקוזז מהקרן, ואם יפסד כל הקרן הוא יוחזר. רק שעדיין י"ל שיש בזה משום הלויני ואלוה, שהלווה מקדים את תשלום הרווחים, ובתמורה הגמ"ח מלווה את ההלוואה [הפלגא מלווה].

א"כ כיון שבגמ"ח זה, עיקר הלוואותיו הם לעניים, והרווח מתשלום התרומה הוא לעניים שיהיה להם מה ואיך ללוות, חשיב כרביית לצורך ממון עניים, והרי לדעת השו"ע והרמ"א בסי' ק"ס ס"ח התירו רבית דרבנן לצורך מצוה ממון עניים. אע"פ שהש"ך שם סק"ו פקפק בהיתר זה, הרי הפת"ש שם סק"כ כתב בשם הנו"ב שיש להורות בזה להיתר, וכן שמעתי מהגר"נ קרליץ זצ"ל שכן נוהגים, ופירט שגמ"ח שנועד בעיקרו לאברכים עניים והרווח עבור העניים, חשיב כלצורך עניים. ואע"פ שלא שואלים או מבררים על כל אחד אם הוא אכן עני, ומתוך כך מלוים מעט גם לעשירים, כיון שזה שלא שואלים ומבררים הוא כבודם של העניים גם זה חשיב כצרכי העניים וצורך מצוה, ונמצא שכל הלוואות הגמ"ח הוא לצורך עניים דהוי כממון עניים שמותר להלוותם ברבית דרבנן לצורך העניים, את"ד הגר"נ קרליץ זצ"ל⁵.

הלווים במסלול "עזר נישואין" לא יפרע את חובו, הרי שרק יתר המפקדים יפסידו מכספם באופן יחסי ולא חברי הנהלת הגמ"ח והגמ"ח עצמו.

⁵ נראה שגם לדעת הש"ך יש להתיר, מטעם אחר, היות שכל המבקש להצטרף לאגף "עזר נישואין" מקבל תקנון בו מפורש שהתשלום של 2400 ₪ הוא עבור הבירור הנדרש לאישור ההלוואה, דהיינו, שכתנאי מוקדם טרם אישור ההלוואה הנהלת הגמ"ח עורכת בירורים, הן על יכולת הלווה והערבים לפרוע את החוב והן על נאמנותם בפרעון חובות ויכולתם לעמוד בתנאי ההלוואה, ולאחר הבירור יש ישיבת הנהלת הגמ"ח בו מחליטים ע"פ הבירור לאשר או לא לאשר את ההלוואה, וגם אם לא תאושר ההלוואה "המבקש" לא יקבל את כספו חזרה, כיון שכאמור שולם עבור הבירור שנערך, ומאידך גם אם יעמוד בקריטריונים שראוי להלוואה, עדיין הגמ"ח לא מחויב להלוות לו. וגם לאידך גיסא, כפי הנאמר בתקנון הגמ"ח, וכפי שגם נעשה בפועל, הגמ"ח רשאי להלוות גם מבלי ליטול דמי בירור מהלווה כפי שיקול דעתה של הנהלת הגמ"ח. נמצא שהן תשלום דמי הבירור לא מחייב את ההלוואה והן ההלוואה לא מחייבת את תשלום דמי הבירור, שתתכן גם בלא"ה, נמצא שאין קשר בין התשלום לבין ההלוואה, וא"כ אין בזה חשש רבית.

אע"פ שיש הרבה גמ"חים שאינם נוטלים תשלום עבור בירור זה, ואף שמעטים הם הגמ"חים שמלווים סכום כ"כ גדול בכזו פריסה של תשלומים, מ"מ גם מעט הגמ"חים שמלווים באופן זה אינם נוטלים תשלום עבור הבירור על הלווה והערבים, אין זה משום שבירור זה הוא דבר שאין ראוי לשלם עליו [שא"כ ע"כ התשלום עבור ההלוואה], אלא כיון שגמ"ח הוא מפעל חסד, הרי שכחלק מהחסד שאותם גמ"חים עושים, הם עושים את הבירור [שאמנם שווה כסף], בחינם, וגמ"ח זה החליט שלקחת דמי הבירור שמאפשר יותר הלוואות וניהול יותר אחראי של הגמ"ח, ביא ליותר תועלת וחסדים עם הציבור, ולכן מעדיפים לעשות את החסדים עם

הציבור באופן זה ולא לעשות את החסד בזה שיעשו בירור בחינם.

אמנם כדמי בירור התשלום הוא גבוה, 2400 ₪, וא"כ יש לפקפק דאף אם התשלום עבור הבירור מ"מ אסור מלווה להשכיר את עצמו ללווה לאיזה פעולה, ביוקר [וניד"ד הוה כקבלנות שיש לו אונאה כמבואר בחו"מ סי' רכ"ז סל"ו], מ"מ כיון שהלוואות גדולות כ"כ [40,000 ש"ח] בפריסה ארוכה כ"כ [מאה חדשים] נצרך בירור יסודי ומקיף, ואין מחיר ברור בשוק עבור בירור בהיקף כזה, נראה שיש להתיר כה"ג בניד"ד שכאמור הנידון בחשש רבית דרבנן, כיון שסו"ס אין מחיר מוגדר לבירור מסוג כזה, שפיר יכולה הנהלת הגמ"ח לקבוע מחיר כזה שהוא מחיר סביר עבור בירורים למוסד כגמ"ח שאנשים מוכנים לשלם עבור שירותיו בעין טובה וביד רחבה ביודעים שהכסף משמש למטרות מצוה וחסד, וזה בעיניהם כעין תרומה.

לכאורה יש לפקפק בהיתר זה, שלפי תקנון הגמ"ח, המבקש שתי יחידות הלוואה, דהיינו שתי הלוואות בסך 40,000 ₪ כל אחת, מחויב לשלם פעמיים דמי בירור, דהיינו 2400 ₪ עבור כל הלוואה, ואם התשלום רק עבור הבירור למה בכה"ג משלם מחיר כפול, הרי בירור לאחד בירור למאה. אמנם נראה שכיון שהגמ"ח דורש ערבים אחרים עבור כל יחידת הלוואה, הרי שעבור ההלוואה הנוספת נדרש בירור על 4 ערבים נוספים, וגם ביחס ללווה עצמו, הנאמנות ויכולת הפרעון הנדרשת עבור הלוואה של 80,000 ₪ גדולה ומקיפה יותר מהנאמנות הנדרשת עבור הלוואה בסך 40,000 ₪, ונצרך לכך בירור יותר מעמיק ומקיף, ושפיר מוצדק לדרוש עבור כל זה מחיר כפול עבור הבירור.

זה שדורשים דמי בירור מכל המבקש הלוואה, גם מאדם שכבר ביררו עליו בעבר עבור הלוואה קודמת ואושר כראוי להלוואה, הוא משום שכיון שכבר עבר זמן מהבירור הקודם, יתכן שהשתנו פני הדברים, יכולתו הכלכלית וישרותו, וא"ל לסמוך על הבירור הקודם אלא נצרך בירור מחדש. וכן ביחס לערבים, גם כשמדובר בערבים שאושרו לאחרונה עבור הלוואה אחרת, דמי הבירור לא משתנים, כיון שלסמוך על אותם ערבים להלוואה נוספת מצריך לברר את יכולתם הכלכלית וישרותם ביחס לסכום גדול יותר, שכאמור לעיל מצריך

מסקנה דמילתא

נמצא שבתנאים הנזכרים וע"פ התקנון המאושר, הלוואות גמ"ח "יד שמשון" במסלול "עזר נישואין" מותרים לכתחילה ואין בהם חשש איסור רבית ללא פקפוק, ראשית ובעיקר כיון שאינו מלווה למלווה אלא משולם למתווך הלוואות, ועוד, כיון שהוא משולם להדיא עבור בירור יכולתם וכשירותם של המבקש הלוואה והערים לעמוד בתנאי ההלוואה, ואינו תלוי או מזכה את המבקש בזכות להלוואה, ולרווחא דמילתא הוסיפו גם היתר עסקא על צד, ומהני עכ"פ כלפי חשש רבית דרובן לצורך מצוה וממון עניים.

הכו"ח לכבוד התוה"ק,

מאיר רוזנר.

יג) אמנם דעת הגר"ז בסע' ו' דהלווי ואלוהי הוי ספקא דדינא ומותר כשאין קציצה דהוי ספק דרבנן, אכתי זו אינה סיבה להתיר בכה"ג אף שהגמ"ח אינו מחויב להלוות כלל והוי לכל היותר רבית דרבנן, דכל המחלוקת בהלווי ואלוהי היא כששני ההלוואות שוות, אבל כשמתחייב הלוואה ארוכה בתמורה להלוואה קצרה או הלוואה גדולה בתמורה להלוואה קטנה, זה אסור לכו"ע כמבואר ברמ"א סי' ק"ס ט"ו ובב"י שם, וכיון שאסור לכו"ע הרי שגם בלא קציצה ובדרך מקח אסור. גם בלא"ה בבהגר"א שם סקט"ז הכריע בתורת ודאי כדעת האוסרים הלווי ואלוהי, וא"כ לדבריו גם בלא קציצה אסור, ושמעתי מהגר"נ קרליץ זצ"ל שיש להורות בזה כבהגר"א ולא לסמוך בזה על דעת הגר"ז. אכתי כיון שכאמור חשש זה שמקדים את רווחי העיסקא בתמורה להלוואה הוי חשש רבית דרבנן, כאמור לעיל יש להתיר לצורך מצוה כבניד"ד שהוא לצורך ריבוי הלוואות לעניים וניהולם באופן אחראי, בפרט שאינו יותר מחשש בדרבנן ועדיף מספק דרבנן דאזלינן לקולא.

בירור יותר מעמיק ומקיף.

אע"פ שיתכן שבמקרים אלו הבירור הנדרש הוא יותר קל, הרי פעמים רבות יש הבדל בקושי הבירור, שיש אנשים יותר מוכרים שיותר קל לברר עליהם ויש פחות מוכרים שיותר קשה לברר עליהם, ויש בירור שמתברר יותר בקלות ויש בירור שמסתבך יותר ונצרך לברר יותר פרטים, וא"א להתאים את דמי הבירור במדויק לכל מקרה אלא נדרש מחיר גלובלי - ממוצע, כמקובל במקרים מסוג זה.

⁶על הצד שיש לפקפק בהיתרים הנזכרים, דהיינו שאף שכאמור הכסף בבעלות המפקידים, שמא כשנמסר לגמ"ח להלוות את הכסף חשיב כרבית מלווה למלווה. ושמא הכסף נחשב דמי ההלוואה ולא כתשלום עבור הבירור הנדרש להלוואה, או שמא התשלום עבור הבירור יקר מדאי וחשיב שמשכיר לו ביוקר בתמורת ההלוואה

תקנון אגף עזר נישואין שע"י גמ"ח יד שמשון (ע"ר)

- המטרה העיקרית של אגף 'עזר נישואין' להקל על ההורים להתמודד עם הוצאות המרובות בעת נישואי ילדים.
- ההלוואות יינתנו בעיקר לצורך מטרה זו. אך בשנים הראשונות, או על פי האפשרויות, יתכנו ההלוואות אף למטרות נוספות [הלוואות להורים דיור וכדו']. מותנה באישור הנהלת הגמ"ח.
- לצורך הקמת והפעלת אגף 'עזר נישואין', הנהלת הגמ"ח מבקשת תרומות והפקדות מחברה.
- חבר 'עזר נישואין' הינו מי שחתם על תקנון זה. ואושרה הצטרפותו ע"י הנהלת הגמ"ח.
- חבר 'עזר נישואין' רשאי להגיש בקשת הלוואה בשווי ערך של 40,000 ₪, בפירעון של 100 תשלומים [400 ₪ בכל חודש]. זאת לאחר שיעביר תשלום תרומה לעמותת גמ"ח יד שמשון בסך 2,400 ₪. בין באופן חד פעמי ובין בתשלום מצטבר באמצעות הו"ק וכדו', עבור בירור ישרותו ויכולתו, שלו, ושל הערבים, לפרוע ולעמוד בתנאי ההלוואה [להלן - 'דמי בירור']. כסף זה יישמש את הגמ"ח לריבוי ההלוואות בכמות ובאיכות.
- ניתן להגיש בקשות הלוואה עד לרף מקסימאלי שיוגדר ע"י הנהלת הגמ"ח לכל חבר בנפרד. כל בקשה תחוייב בתרומת דמי בירור ע"ס 2400 ₪.
- יובהר: כי בקשת ההלוואה הינה לפי 'שווי ערך' של 40,000 ₪, אבל לא דווקא במטבע 'שקל', יתכן ומתן ההלוואה בפועל יהיה במטבעות שונים לפי ערך של 40,000 ₪.
- יודגש: כי תשלום תרומת דמי הבירור הינו עבור בירור בעקבות 'בקשת הלוואה', ואינו מקנה זכות לקבלה הלוואה.
- עם הגשת 'בקשת הלוואה' הגמ"ח יגבה מהמבקש 2400 ₪ כתרומת דמי בירור הנ"ל סעיף 5, זאת בלי כל קשר לאישור בקשה ההלוואה, ומתן ההלוואה בפועל.
- אין עמותת גמ"ח יד שמשון / ואו חברי הנהלת הגמ"ח מתחייבים או מחויבים להלוות לחברי אגף עזר נישואין או בני משפחתם, לא ע"פ דיני התורה הק', ולא ע"פ חוקי מדינת ישראל, אף שהם תרמו לגמ"ח או ששילמו לקרן הגמ"ח דמי בירור, ואף אם בבירור שנערך נמצאו ראויים להלוואה. תנאי זה הינו עיסקי ולא רק להימנע מאיסור ריבית.
- כל תשלום תרומת דמי בירור עובר לבעלות קופת הגמ"ח לצמיתות. והמשלמים לא יוכלו לתבוע להחזיר את תשלומיהם אם הם לא יקבלו כל הלוואה מקופת הגמ"ח.
- הנהלת הגמ"ח רשאית ע"פ שיקול דעתה להלוות אף לאלו אשר לא שילמו את הסך הנ"ל, והם אינם חברי אגף עזר נישואין.
- ניתן להגיש עד שתי בקשות הלוואה לימיון הוצאות הנישואין של כל אחד מהילדים.
- ההלוואות יינתנו ע"פ הקדימות בהגשת בקשת ההלוואה.
- ההלוואה מותנית בהמצאת ביטחונות מספקים. בד"כ יידרש הלווה להחתים ארבע ערבים, לאחר שאלו יאושרו ע"י הנהלת הגמ"ח. ולהצגת שיק ביטחון של הלווה ושיק ביטחון של אחד הערבים.
- חבר אגף עזר נישואין אשר הינו 'לוה רשע ולא ישלם', וכן חבר אשר יושר ואמינותו מוטלת בספק, הרי הוא מאבד את מעמדו כחבר הגמ"ח, ולא יוכל להגיש בקשת הלוואה, וגם לא יוכל לתבוע להחזיר לו את דמי הבירור.
- ניתנת הסמכות בידי הנהלת הגמ"ח לפי שיקול דעתה לדחות מצטרפים, להגדיל את מספר החברים, ולשנות את התקנון על פי ראות עיניהם.
- כל הלוואה שיש בה חשש איסור ריבית ניתנת ע"פ היתר עיסקא המצוי במשרדי הגמ"ח.
- ההלוואות במסלול עזר נישואין הם מכספי הפקדונות המופקדים בגמ"ח.

תצהיר

אני הח"מ מאשר כי קראתי היטב את כל סעיפי התקנון, הבנתי והסכמתי לכל תנאיו, ואני מבקש להצטרף כחבר באגף עזר נישואין שע"י עמותת גמ"ח יד שמשון.

שם _____ ת.ז. _____ תאריך _____

כתובת _____ טלפון _____ נייד _____

חתימה <

< ההצטרפות בכפוף לאישור הנהלת הגמ"ח.